

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

УДК: 821.111:82-12:778.5

Добсон Майкл
(Стретфорд-на Ейвоні, Англія)

Про «Аноніма»

У статті розглянуто зв'язок фільму режисера Р.Еммеріха «Анонім», який вийшов на екрани у 2011 році, з вікторіанськими конспірологічними теоріями, що стосуються авторства шекспірівського канону. Коротко висвітлені основні гносеологічні чинники, які зумовили виникнення так званого «шекспірівського питання» в добу Романтизму, а також сприяють збереженню інтересу до нього в наші дні.

***Ключові слова:** Вільям Шекспір, Роланд Еммеріх, «Анонім», шекспірівське питання, вікторіанські конспірологічні теорії, антистретфордівці, Делія Бекон, 17-й граф Оксфорд.*

Скільки б ми не переконували, що нас цікавить лише те, що реально відбувалося в історії, очевидно, що іноді нам і самим кортить додати казкового присмаку власним розповідям про минуле. Шекспір це розумів дуже добре. Тож і представив своєму глядачеві, приміром, Ричарда III як горбатого злого дядька, законно знищеного добрим принцом-месником, хоча насправді це був досить неоднозначний в історичному плані політик, якого переміг та вбив претендент на трон. Історія може постачати чудовий матеріал для драми, однак вона потребує певного міфічного підґрунтя, аби по-справжньому захоплювати уявлення.

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

Так само і фільм режисера Роланда Еммеріха «Анонім» (2011), – який пропонує версію елизаветинської історії, що буквально одержима монархією, батьківством і узурпацією, версію, згідно з якою законному спадкоємцеві зловмисно перешкоджають посісти англійський трон, – робить лише те, що історична драма робила з часів Шекспіра, – тобто, збуджує нашу уяву за рахунок маскарадних костюмів, а також завдяки згадкам про кілька реальних подій та деяких історичних осіб. Щоправда, Шекспір ніколи не заходив так далеко, аби стверджувати, що нібито реального Ричарда III взагалі не існувало, а був лише ошуканець, котрий використовував псевдонім. Не доводив він також і того, що 1485 рік нібито був роком абсолютного миру, а Босвортська битва цинічно сфальсифікована владною верхівкою. Натомість, сюжет «Аноніма» вибудовується на твердженні, що нібито Шекспір взагалі не був Шекспіром. Це не просто зразок еротичної історичної драми у кращих елизаветинських традиціях: вона відбиває значно пізніші умонастрої, що пов'язані з великими вікторіанськими конспірологічними теоріями.

Я кажу «вікторіанські», бо до 1850-х років стосовно авторства Шекспіра не було жодних сумнівів. Першою маніфестацією альтернативної думки стала стаття Делії Бекон «Вільям Шекспір та його п'єси», надрукована в журналі «Патнем» (1856). Д.Бекон, американка, якій не давали спокою й більш очевидні питання щодо авторства Старого Заповіту та джерел епічних творів Гомера, вважала, що шекспірівські п'єси були усвідомленою спробою поширення просвітництва, сучасності та прогресу, а отже, вони мали бути написані не одним надзвичайно талановитим професіоналом у сфері шоубізнесу, а таємною групою філософів, які прагнули змінити світ. І лідером цієї групи, натякала вона, міг бути лише сер Френсіс Бекон, котрому якимось чином

вдавалося втискати у свій розклад ці таємні зібрання поміж службовими обов'язками Генерального прокурора та спробами винайти емпіричну науку.

Делія Бекон померла в психіатричній лікарні після того, як їй не вдалося знайти жодного підтвердження своєї теорії, але її приклад не зупинив наступних хвиль її послідовників, які приписували п'єси то одному лише Бекону, то Крістоферу Марло, то 5-му графу Ретленду, то 6-му графу Дербі, то 17-му графу Оксфорду і навіть самій королеві Єлизаветі I з-поміж багатьох інших. Очевидна істина, що Шекспіра написав сам Шекспір, на жаль, не є новиною, а популярна журналістика, починаючи з 1850-х років, за будь-яку ціну хоче новин: їй донині значно легше потрапити на шпальти газет з дикими вигадками про Шекспіра, ніж із будь-якою іншою інформацією на цю тему.

Шекспірознавці, коли їм вдалося заспокоїтися, іноді, мимоволі, почали віддавати належне надзвичайній рішучості та винахідливості «антистратфордівців». Оскільки кожна їхня теорія стверджує, що професійний театральний актор Вільям Шекспір не був автором шекспірівського канону, то вони повсякчас мають якимось чином пояснювати, чому так багато його сучасників казали, що це зробив саме він (починаючи з його друзів-акторів Джона Гемінга і Генрі Конделла, його колеги Бена Джонсона й усіх тих, хто причетний до видання Фоліо, включно з Френсісом Мерезом та розпорядником розваг, і закінчуючи представниками парафіяльного керівництва церкви Св.Трійці в Стретфорд-на-Ейвоні), та чому ніхто з інших сучасників Шекспіра ніколи не висловлював сумнівів щодо його авторства. Більшість оглядачів, тим не менш, надзвичайно вражає стійкий імунітет антистретфордівців до документальних доказів, і не лише тих, які підтверджують, що саме Шекспір написав свої твори, але й тих, які доводять, що декілька альтернативних

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

кандидатів, включаючи й графа Оксфорда, померли задовго до того, як він закінчив писати. Чому взагалі виникло це дивне переконання, що Шекспір нібито був містифікацією?

За часів Делії Бекон дискусія стосовно авторства Шекспіра була неминучою випадковістю. В добу Романтизму, такі трансцендентні, псевдо-благоговійні заяви робилися з огляду на надзвичайний поетичний тріумф Повного зібрання його творів, оскільки важко було уявити, що якась проста людина могла все це написати. В той же час, на тодішнє розуміння того, якого рівня освіченості міг досягти Стретфорд у XVI столітті, все ще суттєво впливала вітчизняна традиція культу Шекспіра, якій подобалося змальовувати драматурга як мало-освіченого сина ворікширської землі, суто національного генія, що описував світ, жодним чином не орієнтуючись на якісь зарубіжні або класичні літературні моделі. Ці два твердження – що шекспірівський канон втілює найвище досягнення людської культури, тоді як сам Вільям Шекспір був зовсім неосвіченим селюком – поєдналися, аби нашоухнути Делію Бекон та її більш снобістських наступників на думку, що титульна сторінка Фоліо і попередня інформація в ньому могли бути лише частиною вигаданої ретельно розробленої шаради, складеної якоюсь високопоставленою особою. Відповідним чином, вони невірно витлумачували літературну складову доволі солідної Шекспірової освіти в елизаветинській грама-тичній школі, вбачаючи в ній доказ того, що «реальний» автор нібито відвідував Оксфорд або Кембридж.

Це перекручене уявлення підсилювалося характерним для XIX ст. поглибленням відчуття, що існує чітка межа між Поезією (безкорисливим проявом високої культури) та живим театром (корисливою формою протонародної розваги). Водночас, коли до театрального виміру Шекспірових творів почали ставитися з особливою недбалістю

(п'єси, що трактувалися вікторіанськими критиками здебільшого як величні поеми, а не як призначений для практичної реалізації сценарій, безжально різалися та змінювалися згідно з вимогами тогочасної сцени), саме тоді стало можливим, як це не парадоксально, навіть той факт, що Вільям Шекспір був відомим професійним актором і людиною театру, наводити на підтвердження думки, що нібито він не міг написати цих п'єс, хоча насправді цей факт засвідчує якраз протилежне.

Попри апеляцію до тих британців, які воліють вважати, що геніями стають лише ті, у кого є можливість насолоджуватися дорогою приватною освітою, поширення конспірологічних теорій щодо авторства Шекспіра має ще й національні виміри. Делія Бекон була американкою, і кандидати на авторство, у чийх жилах текла блакитна кров, досі знаходять найпалкіших (і надзвичайно щедрих) прихильників саме у Сполучених Штатах – країні, чийм громадянам, що давно звільнилися від британської монархії та аристократії, вочевидь, легше плекати романтичні фантазії про невизнані таланти англійських аристократів, ніж самим британцям. Представники інших національностей також у ті часи тішилися думкою, що вони знають «справжнього» Шекспіра краще, ніж його співвітчизники: на початку ХХ ст. німецькі конспірологічні теоретики з особливою прихильністю ставилися, приміром, до графа Ретленда, в той час як їхні французькі опоненти віддавали перевагу графу Дербі, а в Австрії Зигмунд Фройд, через недостатню поінформованість зробив ставку на графа Оксфорда, побачивши класичний випадок виявленої ним дитячої фантазії про таємне аристократичне походження,

Отже, німецький режисер Роланд Еммеріх із значним запізненням видерся зі своїм «Анонімом» на скрипливий вікторіанський оркестровий фургон. Ця стрічка, яка обирає найбільш сенсаційну і вигідну для малобюджетних

VII. Рецензії, огляди, повідомлення

фільмів категорії «Б» гіпотезу, що нібито саме граф Оксфорд писав п'єси Шекспіра, намагається поєднати комерційну привабливість «Закоханого Шекспіра» і «Коду да Вінчі». У відповідності до сценарію фільм стверджує (і деякі оксфорд'янці, дивна річ, насправді у це вірять), що у Повному зібранні творів, і особливо у «Гамлеті», закодовано оповідь про те, що граф Оксфорд був не лише загадковим автором шекспірівського канону, але й таємно народженим сином, а згодом і коханцем королеви Єлизавети I, буцімто саме він був таємним батьком графа Саутгемптона – невизнаного законного спадкоємця англійської корони.

Якщо серйозно розглядати цей фільм в контексті реальних історичних подій, то він опиняється поза межами раціональних спростувань, настільки очевидною є його безглуздість і настільки дико він суперечить усім тим численним фактам, що відомі нам про Шекспіра, елизаветинський театр, графа Оксфорда, Єлизавету, а також Саутгемптона. Втім, якщо розглядати його як версію одного з вічно поновлюваних у нашій культурі марень – казочки про пригнобленого законного принца, якого підступно позбавили спадщини й визнання, – то він дає нам серйозний привід, аби замислитися над тим, як легко іноді фантазії, народжені в деяких умах, можуть ставати набагато привабливішими за чисту правду.

Переклали з англійської

Вікторія Шереметьєва і Юрій Черняк